Literatūra • menas • mokslas

DRAUGAS — šeštadieninis priedas 2002 m. kovo 6 d. Nr. 67 (14)

Saturday supplement April 6, 2002 No. 67 (14)

Išeivija ir kelias į tikrąjį išsilaisvinimą

Vytautas Antanas Dambrava

Šio pranešimo tema yra apie išsilaisvinimą, o ne apie laisvinimą. Žodžio „laisvinimas" organiškai negaliu pakęsti ir bijau. Aš dar vis atsimenu, kaip sovietiniai tankai laisvino Lietuvą, išplėšdami krašto nepriklausomybę, draskydami lietuvių tautą, okupuodami ir pavergdami mus. Man ir šiandien aidu atsiliepia Justo Paleckio Kremliaus išprievartautų rinkimų šūkiai: „Nebereiks lietuviams važiuoti į visokias Amerikas ir Brazilijas"...

Ir nevažiavo, važiavo kitur. Trėmė Sibiran dešimtis tūkstančių lietuvių, trėmė mano šeimą, trėmė ministrą Urbšį to paties Justo Paleckio parašu, nors jis galbūt to ir nenorėjo. Ne be reikalo Mečys Gedvilas aimanavo, iš Maskvos grįžusiam ir šiurpią tiesą sužinojusiam, Vincui Krėvei Mickevičiui: „Patekau tokion klampynėn, kad man belieka iš proto išeiti, nusišauti ar laukti, kol kitas mane nušaus. Į įsakymų nevykdantį bolševiką žiūrima, kaip į išdaviką"... Tiek dėl ano mūsų laisvinimo. Užtruko pusę šimto metų, bet tas nelemtas laisvinimas praėjo.

Dirbdamas Lotynų Amerikoje, išgyvenau kitą laisvinimo variantą. Buvau gyvu liudininku pastangų Katalikų Bažnyčią laisvinti nuo jos teologijos, kada kunigas klausytojams piršo ne Šventąjį Raštą, o Komunistų manifestą. Kardinolas Ratzinger šitaip apibūdino to laisvinimo turinį: „Pasaulis turįs būti aiškinamas pagal klasių kovos schemą ir kad esą tegalima rinktis tik arba kapitalizmą, arba marksizmą. Jeigu kas mėgintų šitokį krikščionybės aiškinimą neigti, tik pasirodytų stovįs turtuolių ar valdovų pusėje ir esąs vargstančiųjų ir prislėgtųjų priešas, o tuo pačiu ir Jėzaus priešas"...

Mes, lietuviai, būdami marksizmo sukrėsti tiek esmeniškai, tiek ypač tautiškai, nenorėjome tikėti, kad esama visos teologijos, kuri skelbiasi laisvinanti vargstančius ir prispaustuosius marksizmo persunkta krikščionybe.

Bet ir tas laisvinimas subyrėjo, — ačiū Dievui.

Šiandien kalba eina apie mūsų pačių išsilaisvinimą, asmeninį ir lietuvių tautos išsilaisvinimą.

Kodėl mums, išeiviams, turi rūpėti tokie dalykai, kaip antrasis tautos išsilaisvinimas? Ar neužteko pirmojo? Ko dar lietuviai nori? Apie kokį išsilaisvinimą eina kalba? Ar turime teisės kalbėti ir, ko gero, reikalauti kažkokio tautos išsilaisvinimo, mes — išeiviai? Man labai patiko Los Angeles Lietuvių fronto bičiulių skyriaus pirmininkės advokatės Žibutės Alex Brinkienės tvirtinimas, jog mes neturime, o privalome rūpintis Lietuvos reikalais. Tai mūsų teisė ir pareiga. Mums svarbu turėti tautiškai ir morališkai sveiką krikščionišką tautą, nesvarbu — patinka kam tas, ar ne. Mylėdami tautą, privalome dėl jos gerovės kovoti, nes ji yra vertybių nešėja ir kūrėja. Išeiviai nėra tautos atplaiša. Jie lygiai priklauso tautai, kaip ir tie, kurie gyvena jos krašte.

Bet apie kokį išsilaisvinimą mes kalbame?

Sugriuvus Sovietų Sąjungai, visas pasaulis suprato, kad sovietinės sistemos pagrindu buvo melas, o prievarta — priemonė melui įpilietinti, kaip gyvenimo normai. Viešajame gyvenime visi vienas kitam melavo ir visi žinojo, kad meluoja. Tik maža dalis savo atsakomybe ir rizika melui priešinosi. Juk pavergtas lietuvis buvo verčiamas ne tik melą priimti, bet ir jį mylėti. Kas melu negyveno, melui priešinosi — ilgainiui atsidūrė tardymo kamerose, kalėjimuose, tremtyje arba beprotnamyje. Prisimenu Vievio gyventojų įsipareigojimą kažkokio jubiliejaus proga Stalino garbei pastatyti kiaulidę. Tikriausiai tai buvo ne meilės giesmė jam, paprastas melas, o gal dar viena proga komunistų vadams Stalino garbei prisišveisti kiaulienos.

Visa tai, ačiū Dievui, priklauso praeičiai. Sovietų kariuomenė iš Lietuvos išvesta, sovietinį jungą tauta nusimetė. Šiandien galime džiaugtis esą lietuviais (bent vardu, jei ne darbais), galime didžiuotis savo istorija, kurią per pusę šimto metų okupantas klastojo, galime vėl pulsuoti Lietuvos didvyrių dvasia, viešai garbinti Dievą, auklėti vaikus, laisvai keliauti po pasaulį. Lietuva išsilaisvino ir iš tautos budelių, pradedant Stalinu, baigiant savais išdavikais, tarnavusiais okupantui ir sovietinusiais Lietuvą. Mes esame pasaulio pripažinta laisva, nepriklausoma valstybė kelyje į Europos ir Šiaurės Atlanto sąjungas.

Ne visai. Išsilaisvinę nuo nuožmaus priešo, mes dar neišsilaisvinome iš savo negerovių, o jos tautą yra apnikusios spiečiais. Buvę prievartos vergais, mes melo neatsikratėme. Buvę korupcijos ir kyšių vergais — mes tokiais vergais ir toliau likome. Tautą kamuoja reketas, politikų nesąžiningumas, pašaipa, net panieka religijai ir moralei. Šmeižtų bangos nesiliauja — tai to paties melo įvairūs pavidalai, kurie dar vis neleidžia geros valios piliečiams (o jų yra dauguma) naudotis sunkiai atgautos laisvės palaima. Nusivylę žmonės jau nustojo kalbėti apie teisingumą — jo vis nesulaukia. Ekonomikoje ir politikoje įsitvirtinusiems priešams nepriklausomybė ko gero yra kliūtis jų savanaudiškiems tikslams įgyvendinti. Melo nuodai paliečia, o galbūt ir paveikia, didelę dalį geravalių tautiečių, esančių apatijoje, laukiančių ir nesulaukiančių valdžioje ir spaudoje, ir iš viso viešajame gyvenime, padorumo, sąžiningumo, krikščioniškos pagarbos žmogui, tiesos ir teisingumo. Per vienuolika metų Lietuvą valdė ir kairieji, ir dešinieji, bet ir jie sovietinių žaizdų neišgydė, sovietinių ydų neišgujo. Visi ligšioliniai rinkimai rodyte rodė, jog visuomenė pasiūlytais kandi tais nusivylė ir kiekvienuose inkimuose juos radikaliai ke , kad vėl nusiviltų. Balsavi o metu dažnai buvo girdim kad piliečiai renkasi „maž nį blogį", taigi iš balsavimo nieko gero nė nesitikėjo. Apie pusė rinkėjų paskutiniuose rinkimuose nedalyvavo. Ar toji apatija nesakė, kad rinkimai dar vis nieko neišsprendžia? Peršasi išvada, kad visame šiame politiniame, socialiniame procese lietuviškoji visuomenė dar nebuvo suradusi žmonių, kurie jai tinkamai atstovautų.

Atrodo, kad per visą tą atkurtos nepriklausomybės laiką Lietuvos valstybės vairas, tiesa, su išimtimis, nebuvo patikėtas žmonėms, kurie savo asmenybe, pavyzdžiu, atliktais darbais ir aukos dvasia būtų įrodę, kad privačiame ir viešajame gyvenime ryžtasi vadovautis krikščioniška morale, kilniu patriotizmu, artimo meile ir nesužalotos demokratijos principais. Išeivija neatsistebėdama klausia: kaip čia yra, kad, iš komunistų jungo ryžtingai išsilaisvinusi, tauta tebegyvena sovietiniu melo, apgaulės kombinacijų, šmeižto palikimu, kad visose viešojo gyvenimo srityse lietuviška tešla vis dar užrauginama senu sovietiniu raugu, kad tie, kurie sovietijoje buvo „viskas" ir dabar nori būti, jei ne „viskuo", tai bent valstybės gyvenimą dominuojančiu „šiuo tuo". Man rodosi, kad tie, kurie tarnavo sovietiniam engėjui, savo darbą jau baigė ir savo lošimą pralošė. Jų pareiga užleisti vadovaujančias vietas švarioms rankoms, jų rolė jau suvaidinta. Bet yra faktas, kad daugelis sovietijos veteranų laikosi įsitvirtinę nepriklausomos valstybės valdžioje, nesistengdami — net nesuvokdami reikalo — kovoti už tai, kas teisinga, kilnu ir dora, o valdo ir veikia oportunistiniais motyvais ir būsimą prezidento, o vėliau ir Seimo, rinkimų sezoną vėl daro labai problematišką. Nuo bolševikinio melo pavargusi tauta žodžiais ir valia reikalauja „Atverti duris teisingumui". Tas durų teisingumui atvėrimas kaip tik ir būtų tikrasis išsilaisvinimas. Jis yra būtinas, ilgiau neatidedamas.

Išeivija negali užmiršti, kad tautinis broliškumas kiekvieną įpareigoja būti savo brolių sąžine. Patriotizmas be tautos meilės yra tuščia deklamacija. Išeivija neturi teisės užmerkti akių prieš tamsiuosius tikrovės aspektus. Todėl filosofas Juozas Girnius ir kalba apie tautinę ištikimybę:

„Reikia ir mums išbusti iš visų iliuzijų, švies ių ir tamsių ir atsigręžti į save pačius — į savo sąžines. Ateitį kuria ne laukimas, o veikimas. Niekada padėtis nėra taip užtikrintai viltinga, kad nebūtų kuo rūpintis. Lygiai niekuomet padėtis nėra tokia beviltiška, kad tektų jau kovos atsisakyti. Reikia kovoti už ateitį, o ne pasyviai jos laukti.

Reikia mums gilesnio optimizmo tikėti savo idealu. Mes turime būti sukrečiami nepaguodžiamo skausmo dėl to, ką regime tikrovėje, ir su visu optimizmu turime ryžtis tam, kam mus įpareigoja tautinė ištikimybė".

Atsparusis realizmas yra ne rezignacija, o rezistencija, ne pasidavimas, o pasipriešinimas. Mes gi esame lietuviškos rezistencijos vaikai ir anūkai. Rezistencijos, bandytos skausme, plukdytos ašarose, degintos ugnyje ir mirkytos kraujuje. Pats kovojimas yra savyje laimėjimas. Kas iš tiesų yra prasminga, yra prasminga visam laikui.

Suprantu, kad visa tai, į ką apeliuojame rezistencinio tikėjimo vardu, materialistinio nusistatymo žmogui iš tikro tėra tuščias svaičiojimas. Čia vyksta dvasių išsiskyrimas: vieni savo žmogiškąją vertę regi ištikimybėje idealui, antri teieško savo naudos, nieku kitu nesirūpindami. Pagal Girnių, „tik tas gali tautinę ištikimybę suvokti ištikimybe sau pačiam, kam tauta yra brangi savyje pačioje, o ne dėl vienokios ar kitokios naudos. Be asmeninio idealizmo neįmanoma tautinė ištikimybė". Todėl šiandien viltis yra tuose, kurių idealizmas išsiskleis ir tautiniu idealizmu, tai yra rezistenciniu tikėjimu antruoju tautos išsilaisvinimu, o drauge ir savo tautos šviesia, dora ateitimi. Šisai mūsų troškimas yra galimas ir privalus įgyvendinti. Idealizmas yra ne tikrovės jausmo stokojimas, o valia viešpatauti tikrovei. Ją kuriant tokią, kad ji liudytų žmogaus didybę, o ne menkystę. Gyvai dvasiai įžiebti nėra recepto, bet, kur dvasia gyva — pati randa sprendimus. Ras sprendimus ir tauta, išeivijos talkinama. Gyvų žmonių reikia. Išeivijoje ir tėvynėje vieną dieną Dovydas nugalės Galijotą. Šiandien mums reikia dvasių išjudinimo ir sąžinių išbudimo... Tautos noras išsilaisvinti iš klaidų ir nuodėmių, apsivalyti nuo nusikaltimų ir visokio purvo yra teisingas, ir mūsų kova yra bendra.

Tikėkime ta mažuma, kuri drįsta tikėti ir gyventi žmogiškosios didybės idealu. Tikiu į antrąjį ir tikrąjį mūsų brolių išsilaisvinimą iš tautą apnikusių ydų ir bėdų, savo tautos istorijos garbei ir krikščioniškos Lietuvos didybei.

Ne už jūrų marių būsimieji Lietuvos Respublikos prezidento rinkimai. Į juos reikia žiūrėti visu rimtumu. Demokratija be partijų laikytis negali, bet ligi šiol partijos savo egzamino neišlaikė. Ką berinktume, ieškokime dorų, sąžiningų, pasišventusių tautiečių atsakingiausiems valstybės postams ir tų, kurie savo žodžiais ir darbais įrodė meilę Lietuvai, kurie yra ištikimi teisingumui, krikščioniškai moralei ir vertai imasi atsakomybės už sąžiningą viešųjų reikalų įgyvendinimą. Eisime su tais, kurie rauna nešvarumais persunktą praeitį su visomis šaknimis.

Kazio Ambrozaičio nuotrauka.

Prisimintas menotyrininkas, jo darbai

Vidmantas Valiušaitis

Kauno miesto rotušėje kovo 5 d. paminėta menotyrininko ir literatūros kritiko, dramaturgo ir publicisto, mokslininko ir pedagogo, Vytauto Didžiojo universiteto profesoriaus ir senato sekretoriaus, dr. Jono Griniaus (1902-1980) 100-ųjų gimimo metinių sukaktis.

Prieš tai aplankę ir pagerbę Jono Griniaus kapą Petrašiūnų kapinėse, gausiai susirinkę minėjimo dalyviai Jėzuitų bažnyčioje dalyvavo šv. Mišiose, kurias aukojo Kauno arkivyskupas metropolitas Sigitas Tamkevičius, giedojo — Kauno berniukų ir jaunuolių choras „Varpelis", vadovaujamas Ksavero Plančiūno.

Iškilmingo minėjimo Kauno rotušėje programą pradėjo operos solistas Kęstutis Marčiulionis, atlikęs Giovanni Paisiello „Nel cor piu non mi sento", akompanuojant pianistui Rimvydui Kruopiui.

Miesto ceremonijų meisteris Kęstutis Ignatavičius pasveikino gausiai susirinkusius į senąją rotušę Kauno akademinės visuomenės, kultūros, mokslo, dvasininkijos atstovus, Kauno miesto tarybos narius, visus atvykusius paminėti Jono Griniaus šimtąsias gimimo metines. Vakaro vedėjas pažymėjo, kad Vytauto Didžiojo universiteto profesorius dr. Jonas Grinius, kaip meno ir literatūros kritikas, publicistas ir dramaturgas, kaip pedagogas ir visuomenės veikėjas, paliko ryškų pėdsaką lietuvių kultūroje. K. Ignatavičius perskaitė renginio proga gautų sveikinimo telegramų.

„Labai ačiū už kvietimą dalyvauti dr. Jono Griniaus šimtmečio minėjime. Džiaugiuosi, kad Vytauto Didžiojo universitetas ir buvusioji laikinoji sostinė Kaunas nepamiršo šio Lietuvos mokslui, švietimui ir apskritai kultūrai didžiai nusipelniusio vyro. Būdamas ištikimas savo, kaip žmogaus ir lietuvio, principams, dr. Jonas Grinius, atsiliepdamas į mūsų tautą ir valstybę užgriuvusias nelaimes, prisiėmė ir rezistencinius įsipareigojimus, stoti į kovą už lietuvių tautos laisvę ir valstybinę nepriklausomybę", — pažymėjo publicistas ir visuomenės veikėjas Juozas Kojelis iš Kalifornijos.

„Mes, Vokietijos ateitininkai, džiaugiamės, kad dr. Jono Griniaus sukaktis minima Kaune. Jis buvo mums mielas ir artimas žmogus. Mes, Vokietijos ateitininkai, taip pat ruošiame minėjimą ateinantį sekmadienį, kovo 10 d. Gal ir kituose kraštuose panašus minėjimas bus surengtas? Su geriausiais linkėjimais", — Marytė Dambriūnaitė-Šmitienė.

Kauno miesto tarybos sekretorius Gediminas Jankus pabrėžė, kad Jono Griniaus darbai turi didelės išliekamosios vertės. Jis prisiminė savo lituanistikos studijas universitete vadinamaisiais „tarybiniais metais", kai apie J. Griniaus knygą *Grožis ir menas* sužinojo iš savo dėstytojų; juos minėjo su pagarba ir dėkingumu. „Tai buvo postūmis domėtis tais darbais, apie kuriuos anais laikais buvo nutylima", — sakė G. Jankus. Jis pažymėjo ir kitą J. Griniaus veikalą — *O. Milašius poetas,* — palikusį jam ryškų įspūdį dar studijų metais. Oskaro Milašiaus asmenybė ir jo kūryba, pasak kalbėtojo, čia atskleista to meto Europos kultūros ir filosofinės minties kontekste. „Tai nesenstančios vertės darbas, iš kurio dar ir šiandien galima daug pasimokyti", — sakė G. Jankus, pabrėžęs ypač humanistines J. Griniaus nuostatas ir aktyvią pilietinę poziciją.

Vytauto Didžiojo universiteto rektorius Vytautas Kaminskas kalbėjo apie Joną Grinių, kaip universiteto studentą, ir vėliau — kaip jo dėstytoją, profesorių, senato sekretorių. J. Grinius buvo vienas pirmųjų Teologijos filosofijos fakulteto Filosofijos skyriaus absolventų. Universitetą baigė 1926 metais. Po to studijas gilino Prancūzijoje. Paryžiaus ir Grenoblio universitetuose. Domėjosi meno istorija, prancūzų kalba, literatūra. 1929 m. už darbą „Oskaras Milašius poetas" jam buvo suteiktas daktaro mokslo laipsnis. Teologijos filosofijos fakulteto Filosofijos skyriuje 1927-1940 metais, pasak prof. V. Kaminsko, buvo apgintos 5 daktaro disertacijos. Ir viena pirmųjų buvo Jono Griniaus, beje, vienintelė iš penkių — literatūros srityje.

Apgynęs daktaro disertaciją, J. Grinius dirbo universitete iki pat pirmosios sovietų okupacijos. 1940 m. liepos 16 d. Teologijos filosofijos fakultetas okupacinės valdžios buvo uždarytas, o dr. J. Grinius — atleistas iš pareigų viena diena anksčiau. Truputį vėliau jis atgavo darbą universitete — Statybos fakultete. Kadangi ten buvo rengiami ir architektai, reikėjo meno istorijos, estetikos žinovo.

Prof. V. Kaminskas plačiau prisiminė vokiečių okupacijos metus, kurie buvo gana sunkus laikotarpis tiek J. Griniui asmeniškai, tiek ir visam universitetui. 1941 m. rudenį J. Grinius buvo išrinktas senato sekretorium.

(Nukelta į 2 psl.)

Toks tebūnie matas, pagal kurį lietuvis darytų savo sprendimus. Lietuva, ačiū Dievui, dar turi daug gerų žmonių. Jiems priklauso mūsų parama ir pagarba. Ir mūsų balsai.

Kalba, pasakyta 2002.1.26 Los Angeles, Lietuvių fronto bičiulių metiniame politinių studijų savaitgalyje.

Kritiko humanisto kelias

Viktorija Skrupskelytė

Norėčiau pradėti tokiu gan provokuojančiu sakiniu: Jono Griniaus menotyros, kritikos darbų mes nesame skaitę. Kiti — su jais esame susipažinę turbūt netiesiogiai, per kitų cituotas ištraukas, kritikuotas, kontroversijas sukėlusias Jono Griniaus raštų nuotrupas. Treti — esame Jono Griniaus darbus skaitę, į juos įsigilinę. Apie tuos darbus ir kalbėsiu šiek tiek daugiau.

Manau, kad šiandien „Minties" leidyklos išleista Jono Griniaus raštų knyga langą į Griniaus mąstyseną pravers žymiai plačiau; kartu — šio menotyrininko darbus įstatys į jo labai nuosekliai išmąstytos estetikos visumą ir tuo būdu nušvies jo tikrai nemažą, kaip mokslininko ir Vytauto Didžiojo universiteto profesoriaus, įnašą į estetikos ir literatūros mokslą Lietuvoje.

Jono Griniaus estetinės prielaidos susiformavo prieškario Lietuvoje, autoriui bendraujant su Vytauto Didžiojo universiteto profesūra, Kauno mokyklų pedagogais, rašytojais, menininkais, tiesiogiai ir netiesiogiai sąveikaujant su gausia anų metų Vakarų Europos moksline ir grožine literatūra. *Grožis ir menas* tai pats stambiausias ir svarbiausias Jono Griniaus estetikos veikalas, susidaręs iš Vytauto Didžiojo universitete skaityto etikos paskaitų kurso.

Veikalas tačiau nebuvo skirtas tik universiteto studentams. Atsižvelgdamas į tai, kad 1938 m. lietuvių kalba beveik nebuvo literatūros pagrindiniais estetikos klausimais, autorius čia užsibrėžė labai plačiai: 1. išdėstyti ir įvertinti pagrindines estetikos teorijas; 2. pasvarstyti ir išspręsti aktualiąsias meno problemas ir 3. kurti lietuvišką estetikos terminiją (lygiai sunkus uždavinys).

Sunku šiandien pasakyti, kiek Jono Griniaus *Grožis ir menas* formavo plačiosios visuomenės įsitikinimus (o to autorius tikriausiai tikėjosi). Tačiau aišku, kad veikalas buvo ne eilinis. Jis įspūdingas nagrinėjamų teorijų gausa ir autoriaus sugebėjimu teorijas įvertinti kritiškai, jas suartinti su meno gyvenimo aktualijomis.

Jono Griniaus požiūrį į meną tektų laikyti įvairias skirtingas teorijas sintetinančiu ir humanistiniu. Viena vertus, savo veikaluose autorius cituoja daugybę įvairių nuomonių, teorijų, komentarų. Antra vertus, jis ypač iškelia humanizmą, t.y. menininkų darbuose nuosekliai ir atkakliai ieško žmogiškosios ir transcendentinės šviesos. (Šviesa — tai paties Jono Griniaus žodis ir jį knygoje dažnai rasime.)

Atmesdamas formalizmą, J. Grinius aiškino, kad meno kūrinys nėra vien forma ir struktūra. Prieštaraudamas marksistinei estetikai, jis manė, kad vertingas menas visada iškyla virš laiko. Jis taip pat kritiškai įvertino ne vieną lietuvių menininką, rašytoją, primindamas, kad menas į žiūrovą ir skaitytoją prabyla per medžiagą, per spalvas ir linijas, per konkrečius žodžius. Schematiško ir abstraktaus meno J. Grinius nelaikė geru. Lygiai kaip jis svariu nelaikė antikomunistinio meno. Jis iškėlė pasaulėžiūrinį aspektą, nepamiršdamas ir formos dalykų. Todėl jo darbuose meno kūrinys visada yra suvokiamas kaip nedalomas įvairių elementų junginys, kur santykiauja ir forma, ir turinys, ir vaizdai, ir emocijos, ir medžiaga, ir žmogiškai vertingos idėjos.

J. Grinius sako: „Forma ir meninė idėja, iškylanti iš gilių, egzistencinių rūpesčių". Arba, mintį dar daugiau sintetindamas, jis meno kūrinį apibūdina šitaip: „Meno kūrinys — forma realizuotos idėjos spindėjimas medžiagoje".

Po trisdešimties metų J. Grinius dar kartą svarstė humanistinės ir antihumanistinės poetikos privalumus ir klausė: „Ar humanistinė poetika ir estetika nebūtų grįžimas į praeitį?" Ir atsakė labai paprastai: „Yra dalykų, kurie nesensta. Neįmanoma įsivaizduoti didelės vertės kūrinio, kuris neturėtų ką nors reikšminga žmonėms pasakyti".

Jono Griniaus humanistinė estetika nebuvo žingsnis į praeitį. Nebuvo ji vien bandymas iškelti pasaulėžiūrinį meno kūrinio prasmės momentą. Humanistinį meną I. Grinius siejo su labai paprastais dalykais. Su logika, kuri parodo, kad nėra idėjos atskirai nuo formos, nėra ir išliekančio meno, be žmogiškai vertingų idėjų. Siejo jis šią estetiką taip pat su žiūrovo ir skaitytojo psichologija, kuri greičiau pagauna turinį, nei formą, ir todėl mene ieško kažko žmogiško: „Besigėrintis mene ieško žmogaus". Modernistų tendencija iškelti formą J. Griniui atrodė mados dalykas. Keičiasi meno mokyklos, keičiasi stiliai, ir švytuoklė sugrįžta į pasaulėžiūrinį aspektą, daugiau atsiveriame kūrinio prasmei.

Antra vertus, rašant *Grožį ir meną*, Jonui Griniui ypatingai rūpėjo sukurti integralią poetiką bei estetiką, pasinaudojant prieškario prancūzų kritikų ir filosofų integralios estetikos teorijomis. Apie prancūzų integralią poetiką J. Grinius rašė jau 1936 metais. Neabejotinai ją, integralią estetiką, turėjo galvoje vystydamas *Grožio ir meno* veikale J. Griniaus nuostabiai turtingas ir turiningas sintetines meno kūrinio definicijas.

Prie integralios poetikos J. Grinius sugrįžo ir vėliau, 1979 m., ją iškeldamas aukščiau už formalinę, ir argumentuodamas, kad pasaulėžiūra yra esminis meno elementas. Formalistams jis tada tarė: „Neskubėkite". Sekdamas prancūzų integralios poetikos šalininkais, tarp humanistinės ir integralios estetikos Jonas Grinius statė lygybės ženklą, o humanistinę nuvedė iki teocentrinės, argumentuodamas, kad teocentrinės negalima nustumti paraštėn, vardan formalizmo ar modernumo.

Jonui Griniui atrodė visiškai logiška: meno kūrinio išgyvenimas visada sutelkia visas žmogaus pažinimo galias, tarp jų — žmogaus galią pažinti ar pajusti transcendenciją. Kūrinio vertę lemią vaizdo ar emocijos paveiktos žmogiškai vertingos idėjos (J. Grinius labai įdomiai sako „emocionalios idėjos"). J. Griniaus estetikoje šias idėjas kaip tik ir atbaigia teocentrinė, krikščioniška pasaulėžiūra.

Vis dėlto, manau, bus skaitytojų, kurie Jono Griniaus *Grožį ir meną*, ir kartu knygoje sutelktuose straipsniuose, ras kažką tarsi ataidint iš prieškario laikotarpio. Visų pirma ras čia labai kondensuotą mintį, bet perteiktą aiškiai, nuosekliai. Ras čia J. Griniaus labai kritišką, aiškų protą. Ras taip pat menotyrininką, kritiką, nebijantį argumentuoti subjektyviai ir prabilti į skaitytojo emocijas arba skaitytojui atskleisti savo paties, vieno žmogaus intuiciją.

Rasime knygoje *Grožis ir menas* taip pat ir J. Griniui būdingą rūpestį žmogumi, rūpestį meninio kūrinio verte. Čia rasime taip pat ir patį Joną Grinių, jo polinkį grožį sieti su kontempliacija, rasime jo vertybinius kriterijus, jo tikėjimą, krikščionišką jo pasitikėjimą, rasime jo nuotaikas — visada labai šventiškas, ramias, iškylančias per jo puikų, išlygintą stilių, — rasime daug ramybės, harmonijos, tikėjimo, pasitikėjimo. Toks ir buvo Jonas Grinius.

Susipažinusieji su modernia kritika, ras čia taip pat labai neįprastą, ne šiuolaikinę metaforų kalbą, kuri atrodys dar šiapus kritikos bei estetikos lūžių, atėjusių su lingvistikos ir struktūralizmo banga. Tačiau pati Jono Griniaus meno kūrinio koncepcija nėra prieškarinė ar sena. Kartais ji ataidi iš tikrųjų ne viena šiuolaikiška teorija. Jau minėjau, kad meno kūrinio Jonas Grinius neskaidė į sudedamąsias dalis, suvokė jį kaip dialogą tarp objekto ir subjekto, ir rašė šitaip: „Grožis priklauso ne tik nuo paties meno kūrinio, bet ir nuo žiūrovo — subjekto." Rašė jis ir taip: „Meninis kūrinys, knyga yra negirdimo dialogo židinys, kur susikryžiuoja rašytojo ir skaitytojo požiūris ir interesai."

J. Griniaus leksika, jo metaforos — mazgas, dialogas, židinys, šviesa, spindėjimas — ne šiuolaikiškos, tačiau jo mintys rezonuoja su šiuolaikiškomis, pavyzdžiui, teksto suvokimo ar teksto recepcijos teorijomis. „Meno tiesa, — rašo J. Grinius, — priklauso ne nuo istorinio vaizduojamos tikrovės tikrumo, bet nuo autoriaus pažadų bei intencijos, kurios vos tik susidūrus su kūriniu mums pasako ką tame tikrovės aspekte autorius mato esminio". Žodis „pažadai", frazė „vos vos susidūrus" iš tikrųjų ataidi moderniomis rašytojo ir skaitytojo „kontrakto" ar vadinamojo „pakto" arba „skaitymo protokolo" sąvokomis.

Tad manau, kad Jono Griniaus integrali estetika regėjo toliau, nei daugelis prieškario kritikų Lietuvoje. Regėjo ji toliau nei anglosaksų pasaulyje vienu metu įsipilietinusi formalinė kritika. Regėjo netgi iki šiandieninių, sakykim, trečiojo pasaulio ar feminizmo kritikos teorijų, kurios iškelia kūrinio priklausomybę nuo laikmečio, nuo visuomenės, nuo kūrėjo ideologinių įsitikinimų.

Meno nenorėjo J. Grinius suprasti siaurai. Ir manė, kad kūrėjas gali kelti visokias idėjas, spręsti visokias problemas, vaizduoti visokias gyvenimo blogybes ir baisybes, visokius personažus, bet jis atkakliai reikalavo dviejų dalykų: lygių teisių jo krikščioniškajai pasaulėžiūrai ir meno kūrinių, kur jaučiamas vidinis kūrėjo pasisakymas (nebūtinai žodinis), pasakymas už ar prieš — už gėrį, prieš blogį. Toks buvo Jono Griniaus kritiko ir menotyrininko humanisto kelias.

Šiandien pristatyta Jono Griniaus darbų knyga turi istorinės vertės. Tai langas arba durys, plačiai pravertos į prieškario mokslą ir į prieškario Vytauto Didžiojo universiteto estetikos kurso auditorijas. Knyga atskleidžia išties turtingą vieno mūsų iš nedaugelio meno teoretikų mąstyseną, palyginti, platų jo prielaidų spektrą — platesnį nei manome, paskaitę jo vieną ar kitą kontroversiją sukėlusį straipsnį. Knyga įtikina, kad Jonas Grinius buvo gerai apsiskaitęs mokslininkas, puikus profesorius, eruditas, nuoseklus, aiškaus proto mąstytojas, jautrios sielos žmogus, reiklus kitiems ir reiklus sau, sugebėjęs sieti teorijas ir dienos klausimus, ir ypač — visada išryškinti meno ryšį su žmogumi ir žmogiškomis vertybėmis.

Prof. V. Skrupskelytės kalba 2002 m. kovo 5 d. pasakyta Kauno miesto rotušėje, minint J. Griniaus 100 metų gimimo sukaktį.

Prof. Jonas Grinius. Vytauto Maželio nuotrauka

Pagerbė atminimą ir darbus

Atkelta iš 1 psl.

Pagal statutą, universiteto senatą sudarė rektorius, prorektorius, sekretorius ir fakultetų dekanai. Tai buvo vykdomosios valdžios organas, kuris faktiškai tvarkė visus universiteto reikalus.

1943 m. vasarą vokiečiai pradėjo reikalauti, kad į universitetą nebūtų priimami studentai, jeigu jie nėra atidirbę Vokietijoje vienerius metus, vadinamojoje darbo tarnyboje. Dėl to kilo konfliktas tarp senato ir okupacinės valdžios, kuri spaudė, kad švietimo tarėjas dr. Germantas pasirašytų tokį įsakymą, kad visi 1921-1924 metais gimę abiturientai negalėtų būti priimti į universitetą, bet pirmiau turi vykti į Vokietiją ir atlikti darbo tarnybą. O tai reiškė, kad po to jie beveik visi pateks į vokiečių kariuomenę ir bus išsiųsti į frontą.

Universiteto senatas tam priešinosi, kol galų gale rugpjūčio 24 d. penki senato nariai, tarp jų ir dr. Jonas Grinius bei Vilniaus universiteto prorektorius, buvo iškviesti į gestapą ir jiems buvo ultimatyviai pareikšta: jeigu toks sprendimas nebus priimtas, bus uždarytos visos Lietuvos aukštosios mokyklos, taip pat 25-50 aktyviausių asmenų iš profesūros ir studentų bus sušaudyti.

Konfliktinė situacija tęsėsi dvi dienas, senatas su tokiu sprendimu negalėjo sutikti. Konfliktas baigėsi tuo, kad rugpjūčio 25 d. visi, derybose su gestapu dalyvavusioji senato nariai (išskyrus rektorių prof. Gravrogką ir Teologijos fakulteto dekaną, buvo uždaryti į kalėjimą.

Dėl to sujudo tuometinė Lietuvos inteligentija. Galų gale vokiečių valdžia savotiškai nusileido, kadangi tą nutarimą pasirašė ne tarėjas švietimo reikalams, bet tarėjas darbo reikalams Paukštys. Ir po to universiteto senatui teko spręsti, kaip išsisukti iš šios situacijos. Jie priėmė sprendimą: priimti į pirmąjį kursą studentus, kurie yra vyresni, nepatenka į šitą laikotarpį; arba jaunesni; arba tuos, kurie turės pažymėjimus, kad jie dirba labai svarbiose krašto ūkiui įstaigose ar įmonėse. Kai prasidėjo mokslo metai, dauguma studentų tokius pažymėjimus, dažniausiai fiktyvius, turėjo ir mokslas vyko toliau. Po to gestapas netgi pareikalavo visų priimtųjų į studijas bylų, jas labai ilgai tyrinėjo, bet galų gale vis tiek suprato, kad jie liko apgauti. Bet formaliai prisikabinti prie senato sprendimo nebuvo galima.

Štai šitas epizodas irgi parodo, sakė VDU rektorius prof. V. Kaminskas, kad universiteto ir jo vadovų kelias permainų laikais buvo sudėtingas ir pačiam universitetui, ir tiems žmonėms, kurie jame dirbo.

„Mūsų laikai yra savotiško sąmyšio, dvasinio pasimetimo laikai, viskas yra sumišę", — kalbėjo Kauno arkivyskupas metropolitas Sigitas Tamkevičius. — „Daugelis jau nežino kas yra sąžinė ir sąžine laiko savo norus. Daugelis pasimetę tarp visokių ideologijų, religijų, tikėjimų ir netikėjimo. Šitokiam fone ypač išryškėja Jono Griniaus asmenybės mastas", — sakė arkivyskupas. „Jūs tik pažvelkite į priešais stovinti portretą, pažvelkite į J. Griniaus veidą, į jo akis — ten nėra jokio sąmyšio, jokio pasimetimo: aiškus žinojimas, aiški kryptis. Ir ta kryptis buvo aiški jo kūryboje, jo gyvenime, jo visuomeninėje veikloje. Tai aiškūs krikščioniški pagrindai."

S. Tamkevičius pastebėjo, kad šiandien kartais būna graudu klausyti kalbų apie krikščioniškus pagrindus. Dažnai norima to, ko norėti negalima. Iš Bažnyčios laukiama, kad ji nuveiktų kažką svarbaus, reikšmingo. Antra vertus, laukiama, kad Bažnyčiai atstovaujantys būtų populiarūs pačia prasčiausia prasme — pataikaudami žmonėms, jų norams, siekiams, kurie ne visada būna pakankamos aukštumos.

Jonas Grinius, pasak arkivyskupo, pasižymėjo gilia religine šviesa. Jo gyvenime, jo darbuose krikščionybė buvo suvokta labai giliai ir brandžiai. Ir būtent iš šito suvokimo jis visada gynė tiesą. Ta prasme J. Grinius ne kartą nebuvo populiarus, nes tas, kuris gina tiesą, dažniausiai populiarus būti negali. Populiarumui dažnai reikia pataikavimo. J. Grinius to neturėjo. Jis buvo žmogus, turėjęs moralinį, intelektualinį, visuomeninį svorį. „Daug ką mes užmiršime iš praeities, daug ką užmiršime iš šitų dienų gyvenimo. Bet tokie žmonės, kaip Jonas Grinius, yra neužmirštami. Tai yra mūsų tvarumo šaknys. Tai žmonės, į kuriuos galim atsiremti, kuriais galim didžiuotis", — sakė arkivyskupas S. Tamkevičius.

Žurnalistas, J. Griniaus literatūrinio palikimo tyrinėtojas Vidmantas Valiušaitis plačiau pristatė Jono Griniaus asmenybę ir jo kūrybinį palikimą.

„Minties" leidyklos direktorė V. Brastavičienė pristatė naujai išleistą Jono Griniaus veikalą *Grožis ir menas*, priminusi nelengvą šios knygos kelią iki skaitytojo. Ji padėkojo Lietuvių katalikų mokslo akademijos pirmininkui, Žemaičių vyskupui Jonui Borutai už suteiktą galimybę pasinaudoti 1982 m. Romoje išleisto veikalo leidybinėmis teisėmis, o „Į Laisvę" fondui lietuviškai kultūrai ugdyti — už finansinę paramą knygos leidybai. Ji pabrėžė, kad naujoji knyga — nėra vien Romoje išleistosios knygos atspaudas. Tai iš esmės kitas veikalas, kuriame iš 554 puslapių — 220 sudaro anksčiau J. Griniaus knygose neskelbti, iš periodikos atrinkti, originalūs tekstai menotyros klausimais. Tad, išleidus šią knygą, svarbiausieji Jono Griniaus darbai meno teorijos klausimais tapo sutelkti viename tome. Knygos sudarytojas ir įvadinio straipsnio autorius — Vidmantas Valiušaitis.

Vytauto Didžiojo universiteto profesorė Viktorija Skrupskelytė perskaitė pranešimą „Kritiko humanisto kelias", aktorius Petras Venslovas paskaitė ištraukų iš Jono Griniaus kūrybos, o solistas Kęstutis Marčiulionis, akompanuojant Rimvydui Kruopiui, atliko dar porą kūrinių — Hendel Xerxes ariją iš operos „Xerxes" ir Mozart Figaro kavatiną iš operos „Figaro vedybos". Minėjimą suorganizavo Vytauto Didžiojo universitetas ir Kauno miesto savivaldybė.

E. ir A. Marčiulionių meno paroda

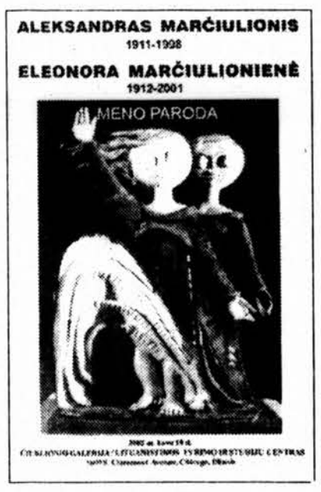

„Mažus dalykus palieku po savęs savo mylimiesiems, — dideli dalykai tenka visiems", — R. Tagorė.

Kas palieka, kai žmogus negrįžtamai išeina? Prisiminimai, neišsipildžiusios svajonės, daiktai. Meno kūriniai.

Vėlų kovo 15 dienos vakarą Čiurlionio galerijoje, Jaunimo centre, buvo atidaryta Eleonoros ir Aleksandro Marčiulionių kūrybos paroda. Gausiai susirinkusiems lankytojams parodą pristatė P. Petrutis, apie dailininkų kūrybą kalbėjo jų mokinys, skulptorius J. Daugvila, vėliau Marčiulionių sūnus, atvykęs iš Kalifornijos, ir galerijos direktorius A. Janušas.

Abiejų dailininkų kūrybinis kelias prasidėjo prieškarinėje nepriklausomoje Lietuvoje, Kauno Meno mokykloje. Vėliau, pasitraukus į Vokietiją, Vytauto Jonyno suorganizuotame taikomosios Dailės institute abu menininkai dėstytojavo, kūrė ir dalyvavo parodose. Kūrybinis darbas nenutrūko, atvykus į Ameriką, nelengvai besikuriant toli nuo tėvynės.

Nepaisant, kad abu dailininkai kūrė šalia, vienaip ar kitaip įtakodami vienas kito kūrybą, tačiau kiekvienas dirbo labai ryškiu ir savitu stiliumi, todėl norėčiau apie kiekvieną iš jų kalbėti atskirai.

Eleonora Marčiulionienė. Pirmą kartą pamačius jos kūrinius, nustebino formų trapumas ir ypatingas spalvingumas. Žiūrint iš tradicinės keramikos perspektyvos, šie išskirtiniai dailininkės kūrybos bruožai tarsi ir neatitiktų reikalavimų, keliamų keramikos kūriniams. Kaip sakė vienas mano keramikos dėstytojų, kad molio skulptūra turi būti taip surėdyta, kad, nuritinus ją nuo kalno, neturėtų nuskilti nė mažiausias kampelis. Taigi, kokios mintys turėtų kilti, žiūrint į Marčiulionienės gracingus moterų pirštelius, jų liaunus liemenis, tarsi gyvates išsidraikiusius plaukus? Viskas netelpa į tradicinius rėmus, tačiau pulsuoja gyvybe, gyvenimo džiaugsmu, o molį priverčia kalbėti grafikos linijų ir tapybos paletės kalba.

Galbūt dailininkė neiškopė į amerikietiško meno elito aukštumas, tačiau savo drąsa ir netradiciniu lipdymo būdu gerokai aplenkė savo amžininkus. Manau, kad ji pralenkė vien tik tuom, kad, būdama brandaus amžiaus, paskutiniaisiais savo gyvenimo metais sirgdama, kūrė ir ruošėsi parodai. Paskutinis ciklas — angelai. Nurimusios spalvos ir formos. Ta pati tvirta ranka ar dar didesnis vidinis degimas palenkti pačią save, net kai ta ranka fiziškai nebe tokia stipri. Paskutinis angelas, tik išdegto molio, neglazūruotas. Šalia eksponuojamos moterys („Dvi figūros") — vitališkos jėgos įsikūnijimas. Vos sutramdytos linijos, nes visgi čia molis.

Nukelta į 4 psl.

Kambarys man uždraustas įeiti... ko taip bijausi — peržengti slenkstį...

Nijolė Miliauskaitė-Bložienė — poetė, Lietuvos Valstybinės kultūros premijos laureatė, 2002 metų kovo 25 dieną Druskininkuose peržengė „uždraustojo kambario slenkstį" į amžinybę. Ji dar nebuvo sulaukusi 53 metų amžiaus...

Nijolė Miliauskaitė

atsargiai papučiu, ir dugnas
susidrumsčia, ir aprasoja
skaidrus paviršius, stebuklingas
sielos veidrodi

tamsiausiuos tavo užkaboriuos
yra tas kambarys, jaučiu
man uždraustas įeiti, beveik kad užmirštas
ar užrakintas? turbūt kad ne

ko aš taip ieškau, ko blaškausi
tavo sapnų labirintuos
tačiau niekaip neužeinu
nei ramios slėptuvės, nei tikrų namų, nei uždrausto
įeiti kambario

delnai staiga sudrėksta, negi būtų čia?
ko taip bijausi — peržengti slenkstį

praskleisti
užuolaidą, aksominę, auksiniais raštais

išsiūtą, kur tebesikartoja
ta pati scena, vis ta pati, vis ta pati,
baisiausia, nesuprantama, jau užmiršta, iš tolimos
vaikystės, ne

negaliu

nenoriu

kambarys, man uždraustas įeiti, iš rankų išplėšta skrynutė

ar kada žinosiu
kas ten slepiama, kokie lobiai, kokios paslaptys
kokia bedugnė

tamsusis mano sielos veidrodi

***

turiu ten nueit, būtinai
ryt iš ryto, turiu ten nueit

nejusdama
kojų ji lekia, lyg šauktų kas
iš toli, kaip skiedrą
neša galinga srovė, šitiek
jau metų, turiu
turiu ten nueit

sunkios
durys prasiveria, statūs laiptai, aukštyn

mano sapnas, mezgu
kojinaitę, juokingai mažą, lempos
neryškioj šviesoj
tolimuos namuos

suklumpa
priešais paveikslą, šitaip bėgus sunku
atgauti kvapą, du mirtų
krūmai žaliuoja vazonuos, keli besimeldžiantys, tamsus
Tavo veidas

prašau Tavęs, nedrįstu
Tavęs to prašyti, tai šitiek
daug, atsiduodu
Tavo globai, visas
mano gyvenimas, tegul bus
Tavo rankose

išeina, lėtai
lipą laiptais žemyn, staiga
prisimena: betgi mano krikšto
vardas yra Marija, neužfiksuotas jokiuos
dokumentuos, nuslėptas

mano vardas, tikrasis
pabyra
ašaros, nešdamos palengvėjimą

pamažu
tolsta, šviesus
kiekvienas varganas
grindinio akmuo, giedras dangus, naktį
vėl pašals, kasdienybė
apblėbia ją, daugiakalbis ramus gaudesys

***

sušalę, suvargę, pasiklydę
atskriskit čionai, atskriskit
į žvakių šviesą tamsoj
pasišildykit

tikriausiai alkanos
paragaukit
raudonų erškėtuogių, pasistiprinkit
uogų jau paskutinių

pasidžiaukit
kukliais žolynėliais
žaliom rūtom ir mirtom
šį vakarą, tokį žvarbų

mielos dūšelės, užmirštos ir apleistos

pasišildykit
širdžių šilumoj, žmonių
panašiai kaip ir jūs
varganų, nelaimingų

Iš rinkinio *Uždraustas įeiti kambarys*

***

prie upės, ten, toliau, už ribos
raudona vienuolyno mokykla
kur augai, baikštus
žvėrelis

Iš padilbų
žvilgsnis, du kapliai
paslėpti burnoj, budriai sergstimas
vienatvės plotas

Koks išdidumas
tos, kur buvai

saldus maišto skonis
palietęs pirmąkart gomurį
vienuolyno mokykloj

koks pasitikėjimas
savimi
ir būsimu gyvenimu
tos
kur buvai

***

senovinis sinavadas
krikštamotės mano daržely
tavo vardas skamba kaip burtažodis

dailus, puošniais nusvirusiais žiedais
tamsiai mėlynais vainiklapiais
piltuvėlio pavidalo, kiekvienas žiedas su pentinu

mėlyni varpeliai saulei leidžiantis, vėjy

net driežas, auksinis driežas, ir tas
spokso kaip kažkada

ir aš ten sėdėjau, vainiką pyniau
ant galvelės dėjau

***

vis tamsesnė naktis
saugokis, tai netikros žvaigždės
žiūrėk, nevaikščiok sutemus gatvėmis nei miškais
nekalbėk su nepažįstamais
telegramų bijok, nesidžiauk
nei šia diena, nei rytdiena, nepriimk
dovanų, išmesk vaistų flakonus, žirkles, adatas
plaukų segtukus, sudegink

laiškus ir niekados
nerašyk dienoraščio

nepaleidžia tavęs nė per žingsnį

akys
iš kiekvieno veidrodžio, iš kiekvieno
veido, iš kiekvienos plytelės šaligatvy

sienos turi ausis!

Iš rinkinio *sielos labirintas*

Lietuvės dailininkės: kuria ir bendrauja

Amerikos Lietuvių moterų dailininkių draugija išsirinkusi naują valdybą: pirmininkę dail. Mariją Meškauskaitę; sekretorę dail. Daivą Karužaitę, iždininkę dail. Rasą Sutkutę; direktorėmis dail. Aleksandrą Eivaitę-Stančiauskienę; Magdaleną Stankūnienę ir Zitą Sodeikienę, buvusiai iždininkei Adai Sutkuvienei skatinant, pradėjo 32-uosius veiklos metus, pakviesdamos lietuves dailininkes dalyvauti reprezentacinėje parodoje „Interactions" kovo 23 d. „The John G. Blank Center for the Arts", 312 E. 8th. Ave, Michigan City, IN. Parodoje dalyvaujančios 36 dailininkės puikiai pristato mūsų dailės erdvę, kūrybinius užmojus ir vystymosi kryptis. Ši paroda atkeliaus ir į Lemontą, Lietuvių dailės muziejaus sales.

Dailininkės kuria, draugauja, ruošia parodas. Kada ir kodėl kilo noras sujungti moteris kūrėjas į būrį? Sugrįžkime į tuos laikus: įsikurta Amerikoje, įsijausta į nepaprastą gyvenimo tempą: šeima, mamų bei žmonų pareigos ir reikalai, darbas, visuomeninė veikla, bendros parodos ir noras moteris suburti į kolektyvą ne tik vienai parodai, o ilgai gražiai draugystei ir bendrai veiklai. Ilgas bendravimo, draugystės kelias prasidėjo V. ir G. Balukų namuose. Pirmoji paroda, didžioji sėkmė, veikla plėtėsi. Kaip išsitarė dail. Ada Sutkuvienė: „Moteris į pasaulį žiūri kitomis akimis. Ištekėjome, auginome vaikus, atsisakėm savo profesijos ir karjeros, tai norėjosi kažko sau, savo sielai atsiverti. Gal tai pajutusi, Vanda Balukienė ir sukvietė mus į būrį. Tik ji ir gali gerai papasakoti apie mūsų veiklos pradžią".

Vanda Balukienė apie Lietuvių dailininkių d-jos įskūrimą. Čikagoje apsigyveno daug lietuvių ateivių ir prasidėjo didelis kultūrinis judėjimas. Jaunimo centro statyba, lietuviškos mokyklos, teatras, parodos ir įvairūs minėjimai. Parodos Jaunimo centre, Čiurlionio galerijoje vyko kas mėnesį, pavienių dailininkų ir grupinės, pvz., 16-tos Vasario proga, ar tai Jaunųjų dailininkų grupės. Ir teko pastebėti, kad daug jaunų merginų studijavo dailę, daugiau negu vyrai, kurie studijavo praktiškus mokslus. Tai pastebėjome vienos parodos metu ir dail. Magdalena Stankūnienė patarė man suburti visas dailininkes į bendrą vienetą. Taip ir padariau. Mano namuose susirinko graži grupė dailininkių: M. Stankūnienė, A. Sutkuvienė, M. Ambrozaitienė, L. Sodeikienė, E. Marčiulionienė, Mitkutė, D. Stončiutė, J. Tallat-Kelpšaitė, J. Marks, J. Paukštienė, Ancevičienė ir R. Lapšienė, V. Aleknienė, V. Eivaitė, N. Banienė, B. Bulotaitė, O. Baužienė, Marytė Meškauskaitė, Z. Morkūnienė, sesuo Mercedes, Vida Stankus, Dalė Aleksienė, R. Jautokaitė, Donna Marder, H. Vepštas, G. Žumbakienė, Valienė-Labokienė.

Ne iš karto sutiko jungtis. Abejojo. Kam to reikia? Kas iš to? Po ilgesnių diskusijų sutiko pabandyti. Nusprendėm pasivadinti „Lietuvių moterų dailininkių draugija", o anglų kalba: „Lithuanian American Women Artist Association".

Taip prasidėjo bandymas, kuris tapo nuolatinių parodų ruošimu. Dalyvaujančių skaičius keitėsi, naujos dailininkės prisijungdavo, kitos ištekėjo ir į kitus miestus, kitas valstijas iškeliavo. O parodos vyko, moterys kūrė, įtemptai dirbo ir vežė savo kūrinius į parodas. Pirmoji mūsų paroda, žinoma, įvyko Čiurlionio galerijoje. Į parodos atidarymą susirinko daug dailės mylėtojų, o atidarymo žodį tarė dail. Adolfas Valeška. Po šios parodos rateliai pradėjo riedėti. Septynerių metų laikotarpiu, man pirmininkaujant, dalyvavome šiose vietose: Čiurlionio galerijoje — dvi parodos; Barat kolegijoje, Hyde Park Art Center; University Club, Chicago Press Club; Beverly Art Center, Evanston Art Center.

Be šių jungtinių parodų, dailininkės ruošė savo asmeniškas parodas Čiurlionio galerijoje, Algimanto Kezio „Galerijoje", taip pat dalyvaudavo jungtinėse dailės parodose įvairių suvažiavimų progomis ir 16-tos vasario kasmetinėje parodoje.

Be parodų ruošimo, rūpinomės labiau supažindinti mūsų draugiją tautiečių tarpe, išpuošdamos kūriniais sienas, kuriomis buvo leista naudotis. Pirma vieta buvo radijo „Margutis" patalpose (Petro Petručio leidimu). Buvo gražus Velykų laikotarpis, „Margučio" sienos išpuoštos menu, ant stalo mūsų numarginti margučiai. Buvo labai šventadieniška nuotaika.

Kitomis patalpomis mums leido naudotis kun. G. Kijauskas Jaunimo centro kavinėje, kur vykdavo vakaronės, o sekmadieniais ir kitais šventadieniais — po pamaldų kavutė. Gera vieta garsinti draugijos vardą, o be to, gal kas ir įsigys kokį darbelį? O čia mūsų laukė staigmena. Vieną gražų sekmadienio rytą, skambina man t. Kijauskas ir gana susirūpinusiu balsu praneša: „Kažkas apvogė jus, mergelės" ... Pranešė man, kurių darbai dingo nuo sienų ir aš skambinau visoms nukentėjusioms dailininkėms. Stebėjosi moterys, klausė, kaip bus su apdrauda? Kitos įdomiai reagavo, viena, kurios paveikslas dingo, labai nustebo: „Mano pavogė? O jos nepavogė? Juk ji taip gerai dirba..."

Kitos reakcija vėl: „Mano pavogė? Tai aš jau išgarsėjau, jei ir vogti pradėjo". Vagies niekas nesučiupo. Apie apdraudą teko pamiršti, nes buvo galimybė, kad, pranešus vagystę apdraudos įstaigai, J. centro pastato apdraudos mokestis būtų pakeltas.

Draugijos veikla vyko telefonais, susiskambinant su valdybos narėmis, pranešant kiekvienai dailininkei apie numatytą parodą. Skambinėti teko nemažai: pranešti, pasitikrinti, priminti, kada ir kur suvežti paveikslus, kada bus parodos, atidarymas ir t.t. Taip praėjo mano pirmininkavimo laikotarpis nuo 1970 iki 1977 metų. Ką įkūrėme prieš 30 metų, tebegyvuoja dar šiandieną. Dailininkės kuria, ruošia parodas ir garsina savo menu Lietuvą. Tai nenutrūkstanti dailės gija.

Vanda Balukienė

RAGINAMI FOTOGRAFUOTI KULTŪROS PAVELDĄ

Fotografuoti mėgstantys Lietuvos moksleiviai raginami labiau susidomėti kultūros paveldu. Geriausias šia tema sukurtas jų darbas gali pasiekti net ir Strasbūrą.

Lietuvoje prasideda Europos Tarybos rengiamo moksleivių fotografijos konkurso „Kultūros paveldas fotografijoje" valstybinis konkursas. Šalies moksleivių darbų šia tema Kultūros vertybių apsaugos departamentas lauks iki gegužės 1 dienos.

Konkurse gali dalyvauti kiekvienas fotografuojantis moksleivis nuo 12 iki 19 metų. Reikia pateikti ne daugiau kaip tris fotografijas, sukurtas 1999-2002 metais kultūros paveldo tema.

Konkursą laimėjusio autoriaus fotografijos bus eksponuojamos Vilniuje rugsėjo mėnesį per Europos paveldo dienas, vėliau siunčiamos į tarptautinį konkursą Barcelonoje (Ispanija). Tarptautinių konkursų nugalėtojų parodos kasmet rengiamos Strasbūre — Europos Tarybos būstinėje.

(Elta)

Grupė dailininkių ir svečių pirmos parodos atidaryme Čiurlionio galerijoje, Čikagoje. Iš kairės: Jonas Kelečius, Ramojus Mozoliauskas, Zita Sodeikienė, Mitkutė, Adolfas Valeška, Marija Ambrozaitienė, Raminta Lapšienė, Valienė-Labokienė, Magdalena Stankūnienė, Viktorija Kašubaitė, Dalė Aleknienė. Sėdi — Vanda Balukienė

Scena iš 1979 m. Čikagos Lietuvių operos statytos G. Donizetti „Lucia di Lammermoor" . Iš kairės: Gina Čapkauskienė, Stefanas Wicik, Jonas Vaznelis, Julius Savrimas. Jono Kuprio nuotr.

Meilė, klasta ir kerštas Lietuvių operos premjeroje

Per pastaruosius keletą metų Lietuvių opera Čikagoje savo repertuarui pasirinkdavo populiaresnes, publikai geriau žinomas, operas, kaip G. Bizet „Carmen", J. Strauso „Čigonų baronas", F. Flotovo „Marta", bei kitas, žiūrovus patraukiančias, smagias operas. Šiais metais operos vadovai ryžosi grįžti prie klasikinės operos, primindami žiūrovams, kad ir tokio stiliaus operų buvo statyta praeityje, o jomis publika taip pat grožėjosi. Apsvarsčius įvairius pasiūlymus bei pastatymo galimybes, šiam sezonui buvo pasirinkta G. Donizetti nuostabaus muzikinio grožio bei dramatinės įtampos tragiška „Lucia di Lammermoor" opera (sutrumpintai vadinama „Lučijos" vardu). Tai bus jos antras pastatymas.

Pirmą kartą „Lucia" buvo pastatyta, ir su dideliu pasisekimu jos trys spektakliai praėjo Maria aukštesniosios mokyklos auditorijoje, 1979 metų pavasarį. Operą tada pastatė ir dirigavo maestro Alvydas Vasaitis, o jos paruošime kartu darbavosi chormeisteriai Alfonsas Gečas (jau miręs) ir Emilija Sakadolskienė. Jiems akompanavo muz. Arūnas Kaminskas, kuris šiuo metu labiau reiškiasi amerikiečių muzikiniame gyvenime.

Ne vienas tuometinio „Lučijos" pastatymo dalyvių tikriausiai dar prisimins ir iškiliuosius solistus, kuriais tada gėrėjomės. Tai vyresniesiems gerai žinomi solistai Gina Čapkauskienė (jau amžinybėje), Jonas Vaznelis, Stefanas Wicek (miręs), Algirdas Brazis, Roma Mastienė ir Julius Savrimas. Malonu pažymėti, kad Julius dar ir šiandien tebedainuoja Lietuvių operoje; šiais metais jis atliks tą pačią, kaip ir pirmą kartą, sargybinių vado Normano rolę. O dabar susipažinkime trumpai ir su kitais, „Lučijos" operoje dalyvausiančiais, solistais. Keletas pavardžių lietuviškų operų lankytojams jau bus pažįstamos, o pora solistų debiutuos pirmą kartą.

Algirdas Brazis „Lučijos" operoje 1979 m. J. Kuprio nuotr.

Pagrindiniame šiemetinio spektaklio moters vaidmenyje pirmą kartą Čikagoje pasirodys solistė Irena Zelenkauskaitė (Brazauskienė), ji atliks Lučijos rolę. Irena Zelenkauskaitė gimė 1961 m., 1983 m. baigė Vilniaus J. Tallat-Kelpšos aukštesniąją muzikos mokyklą, solinio dainavimo klasę. Mokydamasi muzikos mokykloje, Irena buvo susidomėjusi džiazu ir 1982 m. tapo konkurso „Vilniaus bokštai" diplomante. Po metų ji vėl tapo dviejų respublikinių jaunųjų dainininkų laureate, kaip džiazo ir klasikinės muzikos atlikėja. Dar po metų, su Petro Vyšniausko džiazo kvartetu ji dalyvavo Suomijoje. Akademijoje Irena atsidavė tik klasikinei muzikai ir yra dainavusi su visais žymiausiais Lietuvos simfoniniais orkestrais bei jų dirigentais — J. Domarku, S. Sondeckiu, G. Rinkevičiumi, J. Aleksa, M. Staškumi, R. ir J. Geniušais.

Nuo 1992 metų I. Zelenkauskaitė yra Lietuvos operos ir baleto teatro solistė. Be G. Donizetti „Lucia di Lammermoor" operos, kurioje ji debiutuos Čikagoje, taip pat yra sukūrusi daugelį kitų operų pagrindinių vaidmenų. Su Lietuvos nacionalinio operos ir baleto teatro trupe, solistė yra gastroliavusi Suomijoje, Vokietijoje, Olandijoje ir Taiwane, Šiais metais sol. I. Zelenkauskaitė buvo pakviesta į Latvijos valstybinę operą Rygoje, kur atliko Oskaro vaidmenį G. Verdi operoje „Kaukių balius".

Pirmą kartą šiais metais išvysime ir girdėsime dar vieną Lietuvos nacionalinio operos ir baleto teatro solistą, Joną Valucką. Solinį dainavimą J. Valuckas 1973-1978 m. lavino Lietuvos valstybinėje konservatorijoje. Nuo 1977 m. jis yra Lietuvos nacionalinio operos ir baleto teatro solistas. Sol. J. Valuckas yra sukūręs apie 90 operos personažų, tarp jų Artūro ir Normano roles G. Donizzetti operoje „Lucia di Lammermoor". Čikagoje jis atliks lordo Artūro Bucklaw vaidmenį. Solistas taip pat koncertuoja su „Armonikos" ansambliu. Su gastrolėmis jis yra lankęsis Vokietijoje, Suomijoje, Amerikoje, Kanadoje, Taiwane, Estijoje bei Sibire.

Be šių debiutantų, Lietuvių opera laukia atvykstant ir daugiau solistų iš Lietuvos. Jie yra čia lankęsi praeityje ir pasirodė anksčiau statytose operose. Vienas tokių bus tenoras Audrius Rubežius, jau ne kartą matytas mūsų scenose. Prieš porą metų solistas sukūrė Alfredo vaidmenį G. Verdi „Traviatoje", žiūrovams palikęs puikų įspūdį. Šių metų „Lucia di Lammermoor" operoje sol. A. Rubežius atliks Lučijos mylimojo Edgardo vaidmenį.

Sol. A. Rubežius yra dviejų Lietuvos vokalinių konkursų laureatas, o 1997 metais pelnė „jaunojo menininko" titulą ir buvo apdovanotas Šv. Kristoforo statulėle. Solistas daug koncertuoja Lietuvoje ir užsienyje. Su koncertais yra lankęsis Vokietijoje, Suomijoje, Estijoje, Prancūzijoje, Izraelyje ir Amerikoje. Kaip kantatinio-oratorinio žanro atlikėjas, sol. A. Rubežius bendradarbiauja su Lietuvos orkestrais.

Lučijos brolio Enrico rolėje matysime ir girdėsime baritoną Arūną Malikėną, kuris 1998 metais Čikagoje įspūdingai pasirodė J. Strauso operoje „Čigonų baronas". A. Malikėnas 1985 m. yra baigęs Lietuvos muzikos akademiją, profesoriaus Virgilijaus Noreikos solinio dainavimo klasę, ir tais pat metais debiutavo Lietuvos nacionaliniame operos ir baleto teatre. Nuo to laiko solistas yra parengęs apie 40 įvairių operų partijų. Sol. A. Malikėnas atlieka oratorijas, kantatas su simfoniniais orkestrais, rengia rečitalius. Su koncertais yra lankęsis Amerikoje, Kanadoje, Ispanijoje, Austrijoje ir Pietų Amerikoje. Lietuvos operos ir baleto teatre solistas dainuoja nuo 1985 metų.

Bosas Liudas Norvaiša taip pat nėra naujokas Lietuvių operos scenoje. 1994 metais pas mus jis atliko Ulricho rolę V. Klovos „Pilėnuose", o 1995 m. vyriausio kunigo Nuorabado vaidmenį G. Bizet operoje „Perlų žvejai". L. Norvaiša yra Lietuvos operos ir baleto teatro solistas, taip pat koncertuoja su simfoniniais orkestrais Lietuvoje, gastroliuoja užsienyje. Jam teko lankytis ir dainuoti Italijoje, Olandijoje, Vokietijoje, Suomijoje, kituose Europos bei Pietų Amerikos kraštuose. Šiemetiniame spektaklyje sol. L. Norvaiša atliks Lammermoor pilies kapeliono Raimundo rolę.

Solistė sopranas Genovaitė Bigenytė čikagiškiams yra pažįstama iš jos gražių pasirodymų 1999 m. G. Bizet „Carmen" operoje, o 2000-siais G. Verdi „Traviatoje". Be to, G. Bigenytė čikagiškiams taip pat žinoma, kaip puiki koncertų atlikėja. Baigusi 1991 m. Muzikos akademiją, sol. G. Bigenytė debiutavo R. Wagnerio operoje „Tannhauser". Šių metų operoje solistė dainuos Lučijos palydovės Alison rolę.

Malonu paminėti, kad šių metų spektaklį režisuoti vėl atvyksta Eligijus Domarkas, Čikagoje pažįstamas iš daugelio jo puikiai surežisuotų ir pastatytų operų. Eligijus Domarkas yra vienas pagrindinių Vilniaus operos ir baleto teatro režisierių.

Su šių metų G. Donizetti „Lucia di Lammermoor" operos pastatymu Lietuvių opera kviečia visuomenę į savo 46-jo sezono spektaklį. Mūsų kultūrinio gyvenimo baruose kiekvienų metų opera yra vis naujas rekordinis metų skaičius, kurio nepasiekė ir turbūt nepasieks nei viena kita tautinė bendruomenė išeivijoje. Pažvelgę į 1979 metais statyto šios operos choro narių sąrašą, kuriame tada buvo 56 choristai, pastebime, kad šiais metais scenoje dar matysime 12 tuometinių veteranų. Buvusių choristų skaičius jau yra gerokai sumažėjęs. Pagarba choristams, dainavusiems 1979 metų pastatyme, o taip pat dalyvaujantiems dar ir šiais metais. Operos menui su meile jie yra pašventę ne vieną dešimtmetį. Šiam garbingam „tuzinui" veteranų bei visai Lietuvių operai linkėtume ištverti dar ketvertą metų ir ilgiau, o, sulaukus auksinio Lietuvių operos jubiliejaus, džiaugsmingai ir garbingai jį švęsti.

Šiais metais pasistenkime ne tik patys apsirūpinti spektaklio bilietais — nepraleiskime progos nepasigėrėję šia nuostabaus muzikinio grožio bei dramatinės įtampos opera, bet pagarsinkime ją ir savo artimųjų bei pažįstamų tarpe, ypač tų, kurie gyvena toliau nuo Čikagos, kad gegužės 12-ji būtų ne tik vietinių lietuvių šventė, bet gausus ir malonus tautiečių iš viso šio plataus žemyno susibūrimas.

Juozas Končius

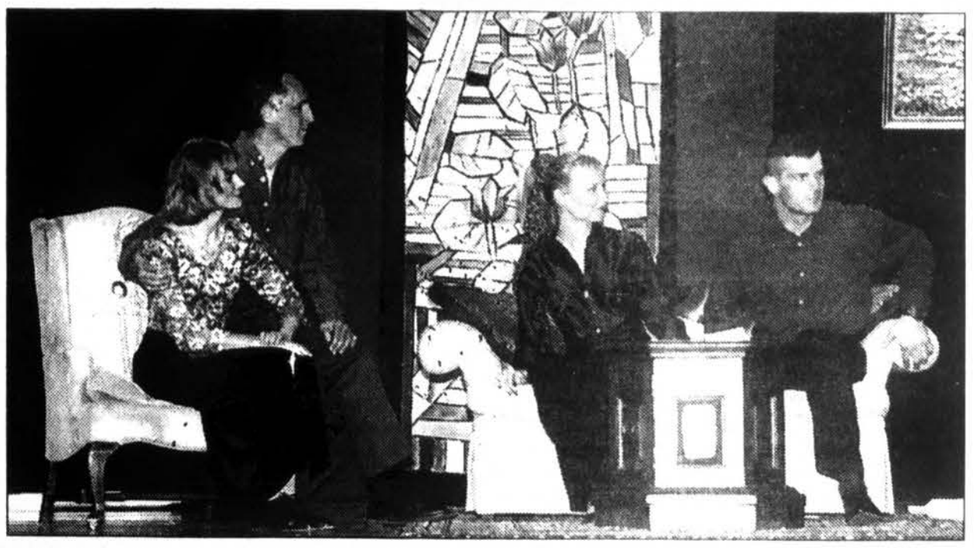

„Melas šventykloje"... Iš kairės: Daiva Kamarauskaitė, Aleksas Mickus, Edita Taytelis, Rolandas Žukauskas. V. Stoko nuotrauka

„Melas šventykloje"... Iš kairės: Juozas Pupius, Aleksas Mickus. V. Stoko nuotr.

Režisierius Petras Maželis.

„Melas šventykloje"... Iš kairės: Edita Taytelis, Daiva Kamarauskaitė. V. Stoko nuotr.

E. IR A. MARČIULIONIŲ MENO PARODA

Atkelta iš 2 psl.

Jeigu tai būtų dviejų dimensijų darbas, nutapytas ant drobės, manau, kad jis išsilietų ekspresionistinėmis linijomis ir spalvomis. Bet molis sustabdo, nors iš tiesų nelabai. „Dvi figūros" — rūbų klostės persipina viena per kitą, tačiau to negana, jos ornamentuojamos bareljefiniu ornamentu, kurio irgi dar neužtenka. Epogėjus pasiekiamas spalva, kruopščiai įtapant kiekvieną kauburėlį ar taškelį, ir ne vienu atspalviu. Atrodo, darbai turėtų būti perkrauti ornamentų gausa ir spalvų sąskambiais, bet jie pulsuoja gyvenimu, jie pilni vilties ir džiugesio. Jie harmoningi savo nuotaika. Gal ne veltui tiek daug dailininkės kūryboje moterų figūrų — madonos su kūdikiais, moterys — angelai, moterys šokančios. Moteris čia, dailininkės kūryboje, tampa gyvybės ir gyvybingumo simboliu. Net vaza dailininkės rankose nėra įprasta vaza. Ji turi visas formas, pritaikytas funkcijai („Vaza su paukščiais"), bet turi ir kai ką daugiau. Apipinta šakom ir paukščių karūna, ji greičiau panaši į grakščią figūrą, nei į vazą, skirtą pamerkti gėlėms.

Eleonoros Marčiulionienės kūrybą sudaro įvairūs darbai; figūrinės kompozicijos, bareljefai, funkcionalūs kūriniai — vazos, žvakidės, lempos. Jie įvairūs savo dydžiu — didžiulės, interjerui pritaikytos, figūros ir buitinės apimties darbai lygiaverčiai atspindi dailininkės kūrybinį palikimą. Dailininkės kūryba pilna liaudies ornamentikos, tradicinių tematikos motyvų. Tačiau čia pat gaivališkai įsiterpia modernios linijos ar neįprasti vaizdiniai. „Angelas", sukurtas ankstyvajame kūrybos periode, greičiau primenantis šokančią graikų dievaitę, pilną vitališkos aistros, nei „tradicinį", belytį angelą, įsikomponuoja šalia liaudies skulptūros įtakoje sukurtos madonos su kūdikiu („Madona").

Aleksandras Marčiulionis. Jo kūryba neapsiriboja vien skulptūra. Jis tapė, piešė, liejo akvareles. Tačiau skulptūra yra jo ryškiausias kūrybinis palikimas. Skulptūros yra sukurtos įvairia technika — iš molio, medžio, metalo. Liaudies skulptūros įtaka nepaprastai ryški menininko kūryboje: „Rūpintojėlis", „Šv. Kazimieras" — tarsi medinės koplytėlių skulptūros, savitai stilizuotos dailininko rankų, išryškinant tik kai kurias detales. Marčiulionis daug kūrė bažnytinio meno srityje, įgyvendino apie 100 meno projektų. Taigi, kūrybinės sąsajos su liaudies menu, žiūrint iš bažnytinio meno perspektyvos, tampa tarsi savaime suprantamos.

Dailininkas tačiau neapsiribojo vien tik realistiniais figūriniais motyvais, yra sukūręs abstrakčių darbų, kuriuos galima matyti šioje parodoje. Labai netikėtai, naujai ir šviežiai dailininko tapyba pavairino parodą. Tapyba ir piešiniai tarsi papildo ir pratęsia skulptūros statiškumą, suteikia judesį. Jeigu skulptūros linija yra baigtinė ir tik šiokį tokį gyvybės pulsavimą atspindi skulptūros paviršiaus faktūra, pirštų prisilietimai molyje ar šiurkštus kalimo pėdsakas, tai linija dailininko piešinyje yra pilna lėkimo ir vibracijos, nebaigto ieškojimo.

Eleonoros Marčiulionienės ir Aleksandro Marčiulionio kūryba — ryškus palikimas lietuvių dailėje. Tačiau to neužtenka. Parodos atidarymo metu Marčiulionio mokinys J. Daugvila, pristatęs dailininkų kūrybą, retoriškai paklausė, kur yra tie muziejai ir galerijos Lietuvoje, galintys nors iš dalies atspindėti jų kūrybą?

Nora Aušrienė

„MELAS ŠVENTYKLOJE"

Jau pats pavadinimas intriguoja. Skamba tiesiog paradoksiškai: meluoti šventykloje juk šventvagiška. Bet ir čia — tik simbolika...

Los Angeles Dramos sambūris, kurį čikagiečiai labai gerai pažįsta iš nuolatinių gastrolių Teatro festivalių, kuriuose beveik visuomet šis sambūris „susisemia" pirmuosius prizus, už savaitės, t.y. balandžio 14 d., vėl mus pradžiugins nauju spektakliu — Viktoro Mariūno „Melas šventykloje". Režisuoja Petras Maželis.

Spektaklis vyks sekmadienį, balandžio 14 d., 2 val. p.p., Jaunimo centro didžiojoje salėje. Visi kviečiami!